

Фах (стислий переказ)

Айзек Азімов

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Джордж Плейтен сидів у кімнаті Інтернату, де провів уже півтора роки. Хлопець був худорлявий, та в його синіх очах горів колишній невгамовний вогонь. Його товариш по кімнаті — нігерієць Хейлі Омейні, якому було біля 30 років, читав книжку. Завтра, першого травня, мала відбутися Олімпіада. Омейні влаштовувало просто залишатися тут і читати інші книжки, але Джордж не хотів такого. Він планував добратися до лікаря Антонеллі й змусити його зізнатися. Джордж вважав, що потрапив в Інтернат помилково.

У 18 років Джордж Плейтен твердо знав, що стане дипломованим програмістом. Попереду їх з друзями чекав день Освіти — велика подія в житті кожного. Попит на програмістів залишався незмінний з року в рік, із століття в століття. Він неухильно зростав у зв'язку з освоєнням нових світів та вдосконаленням старих.

З найкращим другом Тревіліяном Джордж часто сперечався щодо вибору професії. Тревіліян мріяв бути металургом, бо таку ж професію мав його батько і дід. Джордж доводив другові, що той може потрапити на роботу на якусь третьорядну планету або взагалі засяде на Землі. Та Тревіліян казав, що Землі теж потрібні грамотні фахівці.

Джордж був спокійний за своє майбутнє і уявляв, що потрапить на планету класу А. його певність у собі була не менш непохитна, ніж у восьмирічної дитини перед днем Читання, що відбувався багато років раніше від дня Освіти. У день Читання восьмирічних дітей збирали, і за день вчити читати. Після дня Читання діти ще десять років жили на перенаселеній Землі. День Читання відбувався у вересні; день Освіти в листопаді; Олімпіада у травні. Хлопець пам'ятав, що у День Читання був дощ. Його батько — Плейтен-старший, який був дипломований трубоукладач і, працюючи на Землі, завжди цього соромився, переживав за сина. Він бачив, як і всі довкола, що Джордж має неабиякі здібності й кмітливий розум.

Батько Тревіліяна не дуже хвилювався за сина, бо майже сім років був за металурга на Діпорії, ось чому, вийшовши на пенсію і повернувшись на Землю, він мав вищий соціальний статус. Взагалі повернення на Землю не заохочувалося через її перенаселення, але декому щастило повернутися. Насамперед, життя на Землі було дешеве, і пенсія — мізерна в умовах Діпорії — тут мала солідний вигляд. Тревіліян-старший повернувся на Землю ще й тому, що коли б залишився на Діпорії, то довелося б там залишитися і його дітям, а це не давало б їм шансів згодом потрапити в інші світи, бо Діпорія мала зв'язок тільки з Землею. Тревіліян ще до дня Читання був переконаний, що житиме на Новії, і в розмовах завжди говорив про це.

У день Читання кожному дитину викликали по черзі до лікаря і прикладали до голови дротики та шолом, а за 15 хвилин дитина уже вміла читати.

Джорджів батько був дипломований трубоукладач, мама Емі — дипломований спеціаліст з домашнього господарства. Коли хлопець навчився читати, він довго привикав до своєї нової чудової здібності.

У вісімнадцять років Джордж був смуглявим юнаком середнього зросту. Кремезний, широкоплечий Тревіліян, нижчий за нього тільки на дюйм, досі виглядав коротуном.

У день Освіти юнаків зібрали у великій залі, де їх уже десять років тому збирали (і куди вони з того часу ніколи не ходили). Для дівчат визначили інший день. Все відбувалося набагато повільніше, ніж у день Читання. Коли Джордж заходив до кімнати тестування, то був щасливий. Лікар Зекері Антонеллі запитав, чи хлопець дійсно хоче стати програмістом. Джордж вважав, що впорається. Та лікар Антонеллі сказав: "Хоч би як подобався фах, ви не здобудете його, якщо фізіологія мозку показує, що ви здібні для іншої діяльності".

До скронь Джорджа приліпили дротики, почулося дзижчання. Згодом лікар наказав йти до кімнати 15-С. Там мали бути папери і висновок лікаря. У тій кімнаті Джорджеві сказали, що його структура мозку показує, що він стане ніким, і в мозку є порушення. Лікар говорив, що інколи трапляється юнак, у якого інтелект не підходить для накладання будь-яких знань. Інтелект хлопця був вищий за середній, але, на жаль, це не мало відношення до накладання знання на мозок. Від цього дня хлопцем мали опікуватися. Джордж заридав. Лікар сказав, що батькам усе пояснять. А там, куди його помістять, він матиме пільги. Йому дадуть книжки, і він вивчатиме усе, що забажає. Хлопець почав здогадуватися, що все так склалося саме через те, що він читав книжки і прагнув сам щось вивчити. Коли він розкричався, йому вкололи снодійне.

Джорджа помістили в Інтернат, і його відвідав сам лікар Елленфорд. Він сказав, що батькам хлопця сказали, що він поїхав виконувати спеціальне завдання. Спершу Джордж відмовлявся від їжі, але йому впорскували поживні речовини через вени. Від Джорджа ховали всі гострі предмети і підселили у кімнату Хейлі Омейні. Нігерійцева флегматичність впливала на нього заспокійливо.

Одного разу Джордж попросив книжку і відтоді багато читав. Якось він погодився прогулятися по місцині, де вони мешкали. В Інтернаті жило 205 людей, і більшості не було й тридцяти. Жителі Інтернату могли вчитися, але знання здобували по "крихті", тут не "закладали у голову" всього відразу.

Джордж почав відвідувати заняття по програмуванню, йому доручили постійну роботу в парку, а крім того, коли надходила його черга, він прибирав і допомагав на кухні. Та їм не вдалося ввести його в оману. Все тут могло бути більш механізованим, але юнакам навмисно загадували ручну роботу, щоб створити ілюзію доцільності

існування, вселити віру, що діяльність їхня не даремна. Та Джорджа годі було ошукати.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Минув рік. Скоро мав відбутися день Олімпіади, коли молоді люди вступають у змагання, щоб вибороти першість у фаховому вмінні і дістати місця на нових планетах. А Джордж сидів у Інтернаті для недоумків! Джордж не міг дозволити, щоб цей травень минув марно. Якщо зараз він нічого не зробить, то остаточно капітулює і залишиться тут назавжди.

Коли Джордж вільно вийшов з Інтернату, він думав, що його затримають. Та нічого такого не сталося. Хлопець прибув до аеропорту і просто розгубився у зовнішньому світі. Він купив квиток на літак до Сан-Франціско на третю годину ночі і улаштувався у гомінкій залі для пасажирів, вишукуючи очима полісменів. Та вони не з'являлися.

Джордж прибув у Сан-Франціско ще до полудня, і гамір міського життя приголомшив його. Він ніколи не бачив такого великого міста, а за останні півтора року звик до тиші й спокою. В аеропорту було встановлено Олімпійські стенди, біля них зібралися великі натовпи. Кожній основній професії відводився окремий стенд, на якому зазначалася адреса тієї Олімпійської зали, де цього дня проводили змагання за фахом, потім перелічувалися абітурієнти з зазначенням місця їхнього народження і називалася планета-замовник, якщо така була.

На стенді "Металурги" хлопець побачив ім'я Арманд Тревіліян, а поруч стояла точна назва їхнього рідного міста. Тревіліян мав змагатися за політ у Новію, про яку так мріяв. Джордж пішов за адресою, де мав змагатися його товариш. Якийсь чоловік спитав Джорджа, чи він стоїть у черзі. Хлопець відвернувся, не відчуваючи ніякого бажання продовжувати розмову. Коли він був у якійсь залі, той самий чоловік таємниче усміхнувся хлопцеві. От-от мала вже розпочатися Олімпіада, і Джордж шукав очима Тревіліяна.

Джорджеві було цікаво, як покаже себе друг. Почуття відповідальності спонукало вірити в Тревіліянів успіх, проте щось викликало обурення і протест. Як же так: він, Джордж, людина без професії, сидить тут звичайним глядачем, а там Тревіліян, дипломований металург по кольорових металах, учасник змагань.

В ложу посеред довгої частини залу заходили люди, одягнені в кольори планети Новії. То була планета класу А з великим населенням, з високорозвиненою цивілізацією. Кожен землянин мріяв колись жити в такому світі.

Коли диктор назвав Тревіліяна, Джордж несподівано для себе сказано заволав, замотиляв руками. Та ще більше його здивувало, що сивий чоловік, який сидів поруч із ним, поведився так само. Джордж не міг приховати свого подиву, а сусіда нахилився до нього і напружив голос, щоб перекричати шум: "Тут немає нікого з мого рідного міста. Я вболіватиму за ваше. То ваш знайомий?". Джордж сказав, що ні.

Кожний учасник змагання отримав по бруску сплаву з кольорових металів невідомого складу і повинен був визначити метали за допомогою різних пристроїв.

Тревеліян, як і решта учасників, був увесь у роботі. Джордж не мав змоги визначити, як ідуть його справи. Та переможцем Тревеліян не став, а зазнав повного краху.

Джордж подерся через натовп до дверей, з яких мали вийти учасники змагання. Коли вийшов Тревеліян, тут уже майже нікого не залишилося. Джордж покликав Тревеліяна. Той сказав, що постійно перемагають хлопці з великих міст, бо вони здобувають освіту по стрічках, якими забезпечують великі міста. Джордж відповів, що знання, яких бракувало Тревеліяну, можна було здобути з книжок. Тревеліян розлютився і спитав, який же фах у Джорджа. Хлопців почали битися, їх розтягнув полісмен. Джордж налякався полісмена. У Джорджа попросили документи, і тут його врятував той дивний сивий чоловік. Він сказав, що Джордж його гість. Чоловік показав полісменові маленьку картку, і той одразу ж відступив назад. Потім чоловік відрекомендувався Джорджу: Ладислас Інженеску, дипломований історик. Вони сіли у скімер і піднялися в повітря.

Джордж уже майже забув, що головна мета його прибуття до Сан-Франціско — розшукати не Тревеліяна, а когось впливового, щоб домогтися перегляду його здібностей для здобуття освіти. Такою людиною міг бути цей Інженеску. Під час недовгого польоту на скімері Інженеску вів спокійну розмову. Він показав Джорджеві найцікавіші в місті місця, поділився згадками про минулу Олімпіаду. Джордж слухав неуважно і з хвилюванням стежив, куди летить скімер.

Інженеску запросив хлопця до себе в готель, гвоорячи, що його щось зацікавило в Джорджеві. Інженерку розповів, що раніше не того, що вони зуть освітою. Джордж сказав, що знає, що люди колись вчилися по книжках. Хлопець дізнався, що 4–5 тисяч років тому людство було прикуте до поверхні Землі. Населення зросло настільки, що будь-які технічні несправності призвели б до масового голоду й хвороб. Для того, щоб не знижувався рівень техніки і вона рухалася вперед у ногу із зростом населення, треба було готувати все більше й більше інженерів і вчених. Проте, зважаючи на розвиток науки, на їхнє навчання потребувалося все більше й більше часу. Коли ж уперше було відкрито способи міжпланетних, а потому й міжзоряних польотів, ця проблема стала ще гостріша. Фактично через нестачу належно підготовлених фахівців людство довго не могло по-справжньому колонізувати планети за межами Сонячної системи. Злом настав, коли люди змогли відразу вкласти в мозок значну кількість знань. Відтак стало можливим випускати тисячі й мільйони фахівців, і люди почали "Заповнення Всесвіту".

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Інженеску сказав, що він цікавиться соціологією, а люди — не машини, про людей неможливо знати все. Вони настільки складні й так відрізняються один від одного, що соціолог повинен постійно вивчати людей, надто незвичайних особин. Чоловік сказав, що хоче вивчати Джорджа, і якщо той вскочив у халепу, то отримає допомогу.

В Джорджевім мозку вирували думки. Він попросив влаштувати йому побачення з якоюсь офіційною особою з Новії. Усім своїм виглядом Інженеску виказав неабиякий

подив. Врешті, він сказав, що може по відеофону влаштувати таку зустріч.

На екрані з'явився новіанин. Він не бачив Джорджа, який перебував за полем зору відеофону, і Джорджеві від цього було тільки легше. Йому потрібен був якийсь час, щоб заспокоїтись. Історик і новіанин говорили про освіту. Новіанин сказав, що мусить купувати на землі кожного року нових металургів, оскільки попередні не мають тих знань, що попередні, адже з'являються нові винаходи. Згодом новіанин спитав, чого хотів історик. І той сказав, що один хлопець хоче поговорити.

Джордж став перед екраном і сказав, що знає, як розірвати замкнене коло освіти, як Новія може обійтись без Земного інтелектуального ринку. Для цього треба створити свою власну систему освіти без стрічок знань. Слова хлопця привернули увагу багатьох новіанинів. Вони дивувалися: як можна обійтись без нової стрічки знань. Джордж сказав, що стрічки нічого не варті. Вони вчать надто багатьох речей і надто безболісно. Людина, яка отримує знання з їхньою допомогою, не уявляє, як можна вчитися інакше. Її знання застигають у тому вигляді, в якому вона бере їх зі стрічки. А якби замість того, щоб напихати людину стрічками, її примусили з самого початку вчитися, так би мовити, вручну, вона звикла б вчитися самотужки й продовжувала б навчання далі. Хіба це не розумно? А коли звичка буде добре розвинена, людині можна дати трохи знань через стрічку, щоб заповнити прогалини чи уточнити деякі деталі. А далі вже вона вчитиметься самостійно.

Хлопець сказав, що знання треба здобувати з книжок, думаючи. І навіть вчитися читати можна старим методом. Новіанин запитав Джорджа, скільки тому знадобиться часу, щоб стати металургом, не використовуючи стрічок освіти. Хлопець сказав, що п'ять років, але така людина зможе придумати щось нове, на що не здатна людина, яка здобула освіту за допомогою стрічок. Люди зможуть мислити оригінально. Здавалося, хлопець переконав їх, та новіанину, як виявилось, ідея не сподобалась. Він вимкнув зв'язок.

Джордж раптом зрозумів, що Інженеску знає його. Хлопець кинувся тікати. Його схопили два полісмени і щось вкололи.

Коли Джордж розплющив очі, то побачив білу стелю. Він згадав, що сталося. Над ним стояв Омейні. Джордж заснув, а тоді знову прокинувся. Біля ліжка, читаючи, сидів Омейні, та як тільки Джордж відкрив очі, відклав книжку.

Омейні розповів, що Джордж був весь час під наглядом, відколи пішов з Інтернату. Його хотіли непомітно скерувати до Антонеллі і дати нагоду виговоритися. А ще — дізнатися, чи Джордж вміє оригінально мислити. Омейні говорив, що люди вміють аналізувати інтелект і визначати, що ця людина може стати пристойним архітектором, а та — хорошим теслярем. Однак не вміють визначити, чи здатна людина до оригінального творчого мислення. Є деякі кустарні методи, що дозволяють визначити тих, хто, можливо, має такий талант. Про цих людей доповідають у день Читання, як, наприклад, повідомили про Джорджа. У день Освіти цих людей перевіряють знову, і виходить, що в дев'яти випадках з десяти тривогу зчинили помилково. Тих, хто залишається, направляють у такі установи, як ця.

Джордж запив, чому ж йому відразу про це не сказали, чому ніхто про це не знає. І тоді Омейні сказав, що коли б усі це знали, то вважали би себе невдахами, порівняно з вибраними. Так чи інак, кожен посідає своє місце в суспільстві. Це необхідність.

Виявилось, що Джордж пройшов останнє випробування. Бо навіть після відсіву в день Освіти дев'ять чоловік із десяти, що потрапили сюди, виявляються не зовсім підходящими, й нема такого апарата, який допоміг би вирізнити з цієї десятки того єдиного, хто потрібен. Цей десятий повинен виявитися сам.

Омейні сказав: "Не слід казати людині: "Ти можеш винаходити нове. Тож-бо, твори". Набагато розумніше зачекати, поки вона сама мовить: "Я можу творити і творитиму, хочете ви цього чи ні"". І вів далі: "Таких людей, як ти, Джордже, десять тисяч, і вони сприяють технічному прогресові півтори тисячі світів". Хлопець дізнався, що ті, хто перебували в Інтернаті, але не виправдали себе, отримують освіту за допомогою стрічок і стають соціологами. Інженеску — один з них. Омейні ж був психологом.

Стислий переказ скорочено, автор: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу